

WAGNERIANA CATALANA Nº 22 ANY 2005

TEMA 5. WAGNERISME

TÍTOL: **L'ATENEU BARCELONÉS I EL WAGNERISME A CATALUNYA**

AUTOR: *Montserrat Vila*

El wagnerisme s'ha aproximat a l'Ateneu Barcelonés, mitjançant un cicle de conferències durant el curs 2004-2005, els primers dilluns de cada mes organitzat per l'Associació Wagneriana amb la col.laboració del Sr Xavier Aguilar, membre de les dues associacions. No és però la primera vegada que el wagnerisme fa estada a l'Ateneu Barcelonés.

L'**Ateneu Barcelonés** és una associació barcelonina surgida (1872) com a conseqüència de la fusió de l'Ateneu Català i el Casino Mercantil Barcelonès. Des d'un principi ha tingut un gran prestigi com a centre promotor de la cultura organitzant cursos, exposicions, conferències, ha acollit penyes d'artistes i literats. El seu primer president va ser el conservador Manuel Duran i Bas.

Acabat el sexenni (1864-1874) quan s'havia succedit ràpidament la I República espanyola, la renúncia del rei Amadeu de Savoia, la mort del general Prim, es restauren els Borbons amb la figura d'Alfons XII com a rei d'Espanya. Noves idees arriben a l'**Ateneu Barcelonés** provinents del republicanisme federal, el nou paradigma positivo-evolucionista defensat per Valentí Almirall. Després d'alguns debats foren prohibits aquests temes, aquest junt amb Conrad Roure i altres fundaren l'Ateneu Lliure de Catalunya a on se celebraren concerts i es presenta el fonògraf com a primícia a l'Estat espanyol. (1877), el "condensador cantant" de Durnasses, fent assajos amb les cançons del professor Cuyas que resultaren satisfactoris. Aquest Ateneu va decaure ràpidament al ser abandonat per Valentí Almirall.

Valentí Almirall (1841-1904) havia estudiat al col.légi Sant Tomàs. Havia rebut classes de música del mestre de Capella de la Mercè, segons el professor Pich no era un bon intèrpret però tenia amplis coneixements musicals, admirava Richard Wagner però no ocultava ja que pertanyia al moviment regeneracionista que pretenia que els pobles llatins recuperessin l'hegemonia politico-cultural que pretenien tenir els països nòrdics. Valentí Almirall va ser

president de ***l'Ateneu Barcelonès***. Tenia a la junta en Joan Maragall i n'era secretari Enric Prat de la Ribera (30-11-1896). Donarà la conferència "El fet de la nacionalitat catalana" (1897). Altres conferències d'aquest període foren donades per Esteve Sunyol sobre "L'Organització territorial catalana", Lluís Duran i Ventosa sobre "L'esperit polític de l'expansió catalana", Lluís Domènech i Montaner sobre "Les banderes nacionals de Catalunya", Salvador Samper sobre "El mil·lenari de Guifré el Pilós", Pompeu Fabra sobre "La definició de la llengua catalana", Manuel Xuclà sobre "El problema social a Catalunya", Josep Puig i Cadafalch, sobre "El caràcter diferencial de les arquitectures catalanes i castellanes". També s'organitzaren concerts amb la Coral Nova i l'Orfeó Català, amb els solistes Nin, Calado i Maria Miró. La Junta d'Almirall estava integrada per modernistes i catalanistes conservadors. Intentaren transformar l'Ateneu Barcelonès ja que Valentí Almirall reivindicava l'oficialitat de la llengua catalana i la politització del moviment catalanista. En un projecte de futur tenia l'objectiu de transformar Espanya en un Estat compost.

El Wagnerisme a ***l'Ateneu Barcelonès***

Des dels seus inicis s'escoltà música wagneriana. La Societat de quartets de Barcelona hi va donar uns concerts: *Fantasia sobre Lohengrin* (28-02-1873), *Fantasia sobre Rienzi* (07-03-1873); *Fantasia sobre Tannhäuser* (14-03-1873); i més tard *Fantasia sobre l'Holandès Errant* (13-03-1880). La mort de Richard Wagner (13-02-1883), va ser molt comentada a la premsa barcelonesa (15-02-1883). L'Ateneu, per aquest motiu organitzà una vetllada literario-musical, segons explica l'Alfonsina Janés. Felip Pedrell, musicòleg, cofundador de la Societat Wagner, mestre dels músics Falla, Granados, Albeniz, Millet i Gerhard, compositor d'òperes entre elles, "l'I Pirineu", basada en l'obra de Victor Balaguer "Els Pirineus" de gran influència wagneriana i "El Comte Arnau", poema català de Joan Maragall. També va compondre sarsueles en català, poemes simfònics i obres religioses. Quan a ***l'Ateneu Barcelonès*** es va donar una conferència sobre Palestrina (1893) en la qual va comentar que *Parsifal* de Richard Wagner està inspirat en aquest compositor, ell recordava que va ser molt criticat. Pedrell és autor de l'escrit "Por nuestra música" (1891).

La Revista Musical Catalana (RMC) fundada pel mestre Lluís Millet (1904) com a portaveu de l'Orfeó Català i per donar a conèixer els actes musicals que se celebren a Barcelona, a Espanya i al món, freqüentment comenten els actes musicals tant conferències com concerts que se celebren a ***l'Ateneu Barcelonès***. Pel que fa als wagnerians comenta una sessió per donar a conèixer la traducció catalana i adaptació a la música de *Tannhäuser* pels senyors J.

Lleonart, J. Maragall i A. Ribera. La senyora Amato col.labora a l'audició (RMC juliol 1904), un concert a piano i harmonium dels germans Isart, que van programar a la primera part el preludi dels *Mestres Cantaires* (RMC num. 40, abril 1907), 19 conferències sobre temes wagnerians, M Domenech Espanyol fa un estudi filosòfic i temàtic de *Parsifal* (RMC núm 74, febrer 1910 i núms. 76-77, abril-maig 1910.)...*"Amb el fi de glosar una idea d'aquelles interessants conferències, que van tenir lloc desde gener a darrers d'abril, lo millor que podem fer és copiar els següents fragments del resum fet pel mateix Sr. Domenech:*

"Hem arribat al fi de la nostra tasca. Per a conèixer lleugerament l'esperit de l'obra Parsifal, sos principals motius, les principals obervacions que hi ha a fer-hi i les trascendentals conseqüències deduides, no ha pogut realitzar-se això en menys de dinou conferències. Convé fer un breu resum de tot lo exposat.

En la primera conferència vaig tractar dels temps apocalíptics actuals .Vaig procurar pintar el quadre que presenta la societat moderna, irreligiosa i escèptica en totes les seves classes, i mostrant moltes vegades, alla on sembla conservar-se la fe cristiana, tant sols un repugnant fariseisme.

Vaig fer notar l'infinitat de problemes moderns que'sadrecen imperiosos i demanen solució: el de l'unitat fonamental de l'esperit i la matèria; el del lliure arbitri; el de l'explicació dels miracles; el de les qüestions bíbliques.

Vaig dir que, havent fet bancarrota tots els ideals antirreligiosos (materialisme ,filosofismo , revolució, pessimisme), se necessita una nova explicació de les coses; un nou ideal. Més ¿quin pot ser aquest, si els cristians sabem que l'Iglèsia ha de durar fins a la consumació dels segles? No pot ser més que la visió intuitiva de Déu, la religió del Cel, juntament amb el fi de tot l'Univers material.

Com a exemple de les senyals actuals d'aquest acabament del temps, vaig interpretar una visió de l'Apocalipsi, aplicable a la Revolució francesa. Vaig indicar també com a altres senyals clares, la figura de Frederic Nietzsche, el veritable anticrist, negador de tota moral i tota veritat ;i la de Wagner, amb tres semblants als del profeta David, i oposat a Nietzsche com l'arcangel bo al dolent, amb la tendència misteriosa i religiosa de tot el seu Art ,i, sobre tot, de Parsifal.

Vaig donar després, en varies conferències, una ullada a l'Art de Wagner en el seu primer i segon estil, fent ressaltar l'idea de la gran evolució experimentada pel mestre, que va desde l'imperfet i rutinari Rienzi al diví Parsifal, reproduint aixis aquesta evolució la de la creació del món, desde el caos a la formació de l'home. Notables semblances hi ha també entre els dos

desenrotllaments, i un paralelisme no menys sorprenent, entre les obres del primer estil del mestre, que fineix amb Lohengrin i les del segon, amb Parsifal. Els wagneristes que no reconeixen aquesta desigualtat de les obres de Wagner són els wagneristes que podem anomenar teòrics, divorciats de la realitat.

Vaig procurar després donar una idea clara del simbolisme musical en l'Art de Wagner, fent primerament algunes consideracions sobre el simbolisme en general, i vaig exposar els principals elements musicals simbolitzador(acords, ritmes, notes melòdiques) presentant exemples trets del segon estil (el mosaic de tons d'Els Mestres; el Carro de Fricka, els corbs, etc) que proven clarament com l'estructura musical, ajuntada amb la situació dramàtica, pot no deixar dubte sobre el significat dels motius.

En la conferència següent vaig fer ressaltar l'impressió sobrenatural rebuda per Wagner en un Divendres Sant, que va impulsar-lo a crear l'obra divina. Vaig exposar tot l'argument de Parsifal i l'interpretació del seu simbolisme poètic: els castells del Graal i de Klingsor, representant l'Iglesia i el Segle; la Copa i la Llança, la doctrina de Jesucrist i la Voluntat divina, de les quals es dipositaria l'Iglesia; Klingsor, l'home del segle, negant-se la llibertat moral; Kundry, la dona de tots els temps, l'etern femení, baix els seus aspectes de servidora de l'home, de temptadora i de penitenta; les Noies flors, les temptacions lleugeres del món; Amfortas, l'home escèptic modern Parsifal, l'home de recta intenció que busca la veritat i rebutja les errades doctrines. Tot en Parsifal respira religiositat i cristianisme: les oracions dels personatges, el Divendres Sant, l'Eucaristia, la baixada de l'Esperit Sant, etc; i tot és indicació dels temps moderns; la lluita encarnitzada entre l'Iglesia i el Segle, el nerviosisme, la compassió, l'idea de redempció, etc. Les restants conferències han sigut destinades al simbolisme musical i explicació de tota l'obra.

Aquí el Sr. Domenech va fer també un resum d'aquest simbolisme, i acabà dient: "El final de l'obra és la resposta a la pregunta amb que conclueix el Preludi; amb ses arpes incessants, i sense Eucaristia ni càntics religiosos; amb la visió de la Santíssima Trinitat i Vida benhaurada que, juntament amb la baixada de l'Esperit Sant sobre Parsifal, i el motiu de la Visio del Bé i del Mal, ens revela lo que es veritica en aquell moment: extàtic; el Judici universal, la separació de bons i dolents, i l'omniscencia absoluta, somni dels filsofs.

Aquesta plana final es la prova més clara de l'inconsciencia de Wagner, que no hauria callat tals misteris transcendents, cas de saber-los, i del caracter profètic de Parsifal, pintant el fi del temps; l'obra esta així d'acord amb la nostra època i els seus signes i necessitats, tal com vaig declarar-ho en la primera conferència.

Finalment, el conferenciant va desenrotllar aquesta idea, subjecta sens dubte a molta controvèrsia: que el personatge Parsifal és el Fill de l'Home i la forma en que deu manifestar-se Jesucrist en la fi del món”

En una altre conferència a l'**Ateneu Barcelonés** el mateix crític exposa “Les causes externes de la creació de *Tristany i Isolda* (RMC num. 93, setembre 1911.)

"Les causes externes de la creació de "Tristany i Isolda" per M. Domenech Español, desenrotllà el seu tema examinant les principals cartes de l'interessant correspondència de Wagner i la seva amiga i espiritual estimada Matilde Wessendonck, en les quals se revela l'intens amor d'ambdós, sacriticat per motius morals; amor que sens dubte va ser una de les causes de Tristany, començat aleshores per Wagner. Les paraules que's creuen entre Wagner i Matilde ho demostren ben bé. Interessant és també aquella correspondència per lo que ens dóna a conèixer del Wagner íntim en la seva estada a Venècia, sempre artista entusiasta i ardorós, sempre home necessitat, sempre sofrint i abominant del món que no el compren!

En la segona part presentà el conferenciant, com l'altra principal causa de la creació de Tristany, la filosofia de Schopenhauer, el gran mestre de Wagner en filosofia, com es sapigut. Tot ho demostra en el drama wagneria: El seu pessimisme gegantí, les frases dels personatges, que semblen arrencades del llibre del filòsof; la mort d'Isolda, en la qual els amants se fonen en l'ànima panteística universal i en la pau de nirwana, etc. Va fer ressaltar, el conferenciant, la personalitat de Schopenhauer, donant idea breu de la seva filosofia i del seu humor original; i sobre tot, mostra la connexió profunda existent entre l'esperit de Wagner i el del filòsof, entre altres trets comuns d'ambdós, per ser Wagner el realitzador de l'aparent somni exaltat de Schopenhauer, proclamant a la música la suprema bella art i la traducció directa de l'essència del món. Tristany és, segons el conferenciant, el drama pessimista que radica en el centre de l'evolució wagneriana, tant allunyat de l'optimisme primordial, infantil i revolucionari, com del optimisme cristià de Parsifal.

El Sr. Domenech Español fou molt aplaudit per la distingida concurrència que assistí a tant instructiva vetllada.

Gràcies a la benevolença del mateix, podrem oferir als nostres llegidors la conferència íntegra en un dels pròxims números”.

Els contertulians de l'**Ateneu Barcelonés** escriuen sobre Richard Wagner

El mestre Jaume Pahissa assistia a la Penya gran (1908-1939) que presidia el metge

Joaquim Borralleres (1880-1964) i escriu: “La música de Richard Wagner és la més completa

i definitiva, ho serà sempre perquè ha assolit la perfecció clàssica”. També Eugeni D’Ors escriu en el centenari del naixement de Richard Wagner : “...Richard Wagner ha estat, per a tota una època el vici sagrat. –Me direu: i també va ser-ho Rousseau, per a una altra època...- si, us respondré, però lo de Wagner és –què diable!- la nostra!” (La Veu de Catalunya, 23.05.1913).

Josep Maria de Sagarra escriu “Després de Wagner, totes les altres coses que han vingut són esgarips, són veus primes, són humanitats man-cades. La sensibilitat i la crítica han realitzat prodigis, però prodigis de laboratori, que no tenen res a veure amb el cop de puny i amb el do de pit d’un homenàs com Wagner, i també escriu : “Wagner fou un Prometeu veritable i el foc que va anar a robar era un foc autèntic que encara crema, i no fou un fals Prometeu, d’aquests que s’erigeixen cada dia i que es desinflen en mitja hora de vociferar” (*Sobre Wagner, Obres completes*).

L’**Ateneu Barcelonés** fa més d’un segle que és testimoni del “Wagnerisme a Catalunya

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

Josep Pich, “Federalisme, catalanisme: Valentí Almirall Llozer. (1841-1904)”. Eumo, Vic 2004.

Josep Termes, “Història del Catalanisme fins 1923” Pòrtic, Barcelona 2000.

Jordi Casassas, “Els intel.lectuals, el poder a Catalunya 1808-1975” Pòrtic, Barcelona 1999.

Alfonsina Janés, “L’obra de RW a Barcelona”, Fundació Salvador Vives, Barcelona, 1983.

Montserrat Vila, “Referències wagnerianes a la Revista Musical Catalana 1904-1936”. Treball de recerca UPF, Barcelona 2003.